

FARAH HUBARA HUTTUNEN KEKKONEN KIVELÄ KORTTELAINEN KUMMU KÄHKÖNEN MAZZARELLA

SUUR-

TOIM.
SAARA TURUNEN
PETRA MAISONEN

TAMMI

teoksia

NISKALA NURMI PAASONEN PELO SAISIO SARKOLA SINERVO SWAN TIKKANEN TURUNEN VÄHÄPESOLA

Toimittaneet

SAARA TURUNEN JA PETRA MAISONEN

suurteoksia

TAMMI

HELSINKI

© Kirjoittajat ja Tammi 2021

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä

ISBN 978-952-04-2232-5

Painettu EU:ssa

Sisällys

A. S. BYATT: Riivaus, Anna Kortelainen	11
JOAN DIDION: Maagisen ajattelun aika, Helmi Kekkonen	28
MARGUERITE DURAS: Hiroshima, rakastettuni, Pirkko Saisio	36
MARLEN HAUSHOFER: Seinä, Malin Kivelä	45
LAILA HIRVISAARI: Hiljaisuus, Nura Farah	63
TOVE JANSSON: Kesäkirja, Meiju Niskala	72
LEENA KROHN: Tainaron, Ranya Paasonen	92
MARJA-LEENA MIKKOLA: Mykkä tytär, Sirpa Kähkönen	103
HERTA MÜLLER: Ihminen on iso fasaani, Helena Sinervo	115
ALICE MUNRO: Lying Under the Apple Tree, Merete Mazzarella	129
MAGGIE NELSON: Argonautit, Aino Vähäpesola	140
ANAÏS NIN: Henry & June, Astrid Swan	150
KREETTA ONKELI: Ilonen talo, Tiina Katriina Tikkanen	176
MARI PULKKINEN: Surun sylissä, Katriina Huttunen	185
LIONEL SHRIVER: Poikani Kevin, Milja Sarkola	197
ZADIE SMITH: Nimikirjoitusmies, Koko Hubara	210
GUN-BRITT SUNDSTRÖM: Suhteista parhain, Saara Turunen	224
SIRKKA TURKKA: Vaikka on kesä, Aura Nurmi	245
LINN ULLMAN: Rauhattomat, Essi Kummu	259
VIRGINIA WOOLF: Majakka, Riikka Pelo	271

Esipuhe

Kun kesällä 2019 Tammen kustannuspäällikkö Petra Maisonen esitelti ajatuksen jonkinlaisesta kokoelmateoksesta, melko pian ja hyvin vaistonvaraisesti syntyi idea kirjasta, jossa kirjailijat kirjoittaisivat toisista kirjailijoista ja heidän teoksistaan.

En ole varma, mistä asetelma juolahti mieleeni, mutta epäilisin sillä olleen jotakin tekemistä sen kanssa, että kirjat ovat intohimoni, rakastan lukemista ja kirjoista puhumista ja olen pannut merkille, että monet kollegani ovat samanlaisia. Tämän lisäksi viime vuosina olen tullut huomanneeksi, että vaikka toisinaan nautinkin huomiosta, on muiden kirjoista puhuminen monin verroin helpompaa ja kiinnostavampaa kuin omien teosten esilletuominen tai varsinkaan niiden analysoiminen. Lähelle katsominen on haastavaa ja usein tuntuu, että omilla määrittelyillään tulee vain pienentäneeksi sitä, minkä on jo sanonut paljon syvällisemmin kaunokirjallisessa muodossa. Oikeastaan ne teemat ja asiat, joita olen kulloinkin käsitellyt kirjoissani, ovat tulleet mietityiksi läpikotaisin jo kirjoittaessa ja kun kirja on valmistunut, olen halunnut siirtyä eteenpäin. Sitä paitsi ajattelen, ettei taiteilijan tehtävä ole koskaan selittää teoksiaan. Teokset puhuvat puolestaan ja merkitsevät kullekin lukijalle erilaisia asioita.

Olen huomannut, että monet kollegat pyörittelevät välillä samankaltaisia ajatuksia. Useammin kuin kerran olen nähnyt kirjailijoiden

kiusaantuvan, kun heitä on pyydetty kertomaan omasta teoksestaan, ja toisaalta olen todistanut heidän ilmeensä kirkastuvan, kun he ovat saaneet keskustella jonkun muun kirjasta. Niinpä ajattelin, että antologia voisi tarjota mahdollisuuden puhua nimenomaan muiden kirjoista, ja salaa toivoin ja aavistelinkin, että samalla kirjailijat saattaisivat tulla sanoneeksi jotain kiinnostavaa myös omasta työstään tai persoonastaan. Oikeastaan pyysinkin sitä. Tekstien reunaehdoiksi määriteltiin, että niiden olisi käsiteltävä jotakin teosta, joka olisi ollut kirjailijalle tavalla tai toisella merkittävä. Teksteihin toivottiin henkilökohtaisuutta.

Toinen antologian lähtökohdista olivat kaikesti eräänlaiset klassikkolistat, joita pongahtelee esiin tasaisin väliajoin. Listojen otsikot ovat usein sellaisia kuin: Lue nämäkin teokset ennen kuin kuolet. Tai Kirjat, jotka jokaisen tulisi lukea eläessään. Tai Tunnetko aikamme suurimmat klassikot? Olen törmännyt tällaisiin listoihin monenlaisilla foorumeilla, iltapäivälehtien sivuilla, Taideyliopiston tenttivaatimuksissa, intellektuellien keskustelupalstoilla ja kirjallisuusohjelmissa. Leimallista näille listoille on aina ollut se, että suurin osa niille yltäneistä teoksista on ollut miesten kirjoittamia kertomuksia miesten elämästä.

Ja monta kertaa näiden listojen äärellä olen huomannut ärtyneeni, sillä niiden taustalla on ajatus siitä, että on olemassa sellaisten teosten joukko, jota ihminen ei mitenkään voi ohittaa, mikäli haluaa pitää itseään sivistyneenä. Mielestäni tuo vaatimus ei ole ongelmaton, sillä useinkaan en allekirjoita sitä kaanonina, jota tällä hetkellä joudumme kumartamaan. Selvää on ainoastaan se, että jokaisen valinnan ja viittauksen takana on aina ihmisiä ja niinpä kullekin listalle on nostettu

sellaisia teoksia, jotka ovat tukeneet niitä arvoja ja maailmankuvaa, joita listan laatijat ovat mielellään kannatelleet.

Tämän antologian eräs tavoite on tehdä näkyväksi sitä, mitä pidämme hyvänä, suurena tai huomion arvoisena. Myös tätä antologiaa on ollut laatimassa joukko tavallisia kuolevaisia, joilla on omat mieltymyksensä ja makunsa. Lukija voi olla valinnoista mitä mieltä hyvänsä, eikä tavoitteenamme olekaan esittää aukotonta totuutta hyvästä kirjallisuudesta. Päämääränämme on ennen kaikkea nostaa esille sellaisia teoksia, jotka ovat olleet suuria niille kirjoittajille, jotka ovat tämän antologian tekemiseen osallistuneet.

Toivoisin, että antologia toimisi kunnianosoituksena paitsi niille teoksille ja kirjailijoille, joita olemme käsitelleet, myös niille, jotka ovat olleet teokseemme kirjoittamassa. Olemme pyrkineet haalimaan mukaan sellaisia kirjallisuudentekijöitä, joiden äänessä on jotakin kiehtovaa ja joiden työtä olemme ihailleet, tai sellaisia, joiden ajattelu on tehnyt vaikutuksen, jotka ovat onnistuneet herättämään keskustelua ja ravistelemaan suomalaista kirjallisuuskenttää. Mukana on pitkän kirjallisen uran tehneitä konkareita mutta myös raikkaita uusia ääniä, joista tulemme varmasti kuulemaan lisää vielä tulevaisuudessa.

Suurteoksia-kokoelma ei väitä olevansa kokonaisvaltainen tai kaiken kattava katsaus kirjallisuuden laajaan maastoon, kaikkeen siihen, mitä olisi hyvä nostaa esille. Monet kiinnostavat kirjailijat ja teokset eivät ole mahtuneet mukaan. Lukija tunteekoon ansaittua harmia, mikäli oma suosikki on jäänyt tämän kokoelman ulkopuolelle, ja oikeastaan toivonkin, että antologiamme herättäisi ajatuksia siitä, mitä itse kukin nostaisi suurten teosten joukkoon, omalle listalleen.

Suurteoksia on ennen kaikkea mukaan tulleiden kirjoittajien ja

heidän valitsemiensa teosten summa, tänä aikana, näissä maisemissa. Se ei ole kirja naiskirjallisuudesta eikä kirjailijanaisista, se on kirja kirjallisuudesta, kielestä, rytmistä, surusta, tieteestä, vartaloista, työstä, rakkaudesta, muistoista, syntymästä ja kuolemasta. Toivon, että se toimisi inspiraationa ja innostuksenlähteenä lukevalle ja kirjoittavalle yleisölle.

Saara Turunen

ANNA KORTELAINEN

A. S. BYATT:

Riivaus

Abiturienttina heräsin jonakin aamuna poikaystäväni vuoteesta, kun olin yöpynyt hänen kotonaan, tietenkin salaa hänen vanhemmiltaan. Hän lähti ulkoiluttamaan koiraa, minä menin keittämään kahvia. Palasin hänen huoneeseensa pukeutumaan, katsahdin sotkuista vuodetta ja hetken mielijohteesta työnsin käteni peiton alle. Hätkähdin: täkin alla oli lämpöä. Nyt yli kolmekymmentä vuotta myöhemmin ajattelen, että tuona hetkenä tajusin jotakin atavistista elämästä ja kuolemasta, siitä millainen tuokion lämpö meistä jää sitten kun olemme jo menneet – ja miten sen tuntu saa sydämen hypähtämään. En vielä tiennyt, että tulisin työkseni sekä jäljittämään, kokemaan että toivoakseni myös luomaan tuon kaltaisia tuokioita. En aavistanut,

että käden työntäminen peiton alle oli ensimmäinen kosketukseni kirjailijan ammattiin, tutkivan, kuvittelevan ja kirjoittavan ihmisen elämään.

Nelisen vuotta myöhemmin, joulukuussa 1990, luin Lontoossa A. S. Byattin romaanin *Possession*. Se on pysynyt vuosikymmenten ajan yhtenä merkittävimmistä lukukokemuksistani, vaikken ole sen pariin enää tarkemmin palannutkaan. Yksi detalji siitä on jäänyt väkevästi mieleeni. Muistelen, että jossakin kohtaa romaania miespäähenkilö Roland astuu huoneeseen, jossa ei ole mitään muuta kuin valkea vuode; tyhjä permanto ja sileäksi sijattu puhdas vuode.

Syyslukukauden 1990 olin opiskellut Pariisissa ja kerännyt aineistoa taidehistorian pro graduuni, joka käsitteli 1800-luvun kiiltokuva- maista salonkitaidetta. Olin uurastanut 22-vuotiaan sinnikkyydellä, sairastanut rankan influenssan ja toipunut. Joulukuun lopulla matkustin Lontooseen lepäämään ja virkistymään. Soitin puhelinkopista äidilleni kertoakseni että olen vaihtanut maata. Hän pyysi minua ostamaan tuliaiseksi A. S. Byattin uutuusromaanin. Käväisin kirjakau- passa, ja koska äidilläni on erinomainen kirjallisuusmaku ja kannessa oli prerafaeliitti Edward Burne-Jonesin maalaus, päätin silmäillä *Possessionia* lomalukemisenani. Niinhän siinä kävi, että Lontoo ja joulu jäivät kakkoseksi kun luin romaania kahviloissa, museoissa ja pubeissa.

Kaunokirjallisuudessa törmää väistämättä ajoittain ohuisiin romaanihenkilöihin, joista ei hyvästä tahdosta huolimatta pysty kiinnostumaan, joihin ei pysty kiintymään. Sitten on *Possessionin* Rolandin ja Maudin kaltaisia henkilöitä, jotka eivät ole sinänsä

sen ihmeellisempiä kuin kukaan todellinenkaan henkilö, mutta joilla on tehtävä, rakkaus, kutsumus, vakaumus, mysteeri, suunnitelma, tavoite: heitä ajaa jokin heitä suurempi voima, jolle he nöyrästi ja kiihkeästi antavat itsensä ja joka siten vetää lukijaakin puoleensa. Tehtävä – ehkä monelle käsittämätön mutta hengenheimolaisia yhdistävä – tekee ihmisestä karismaattisen ja elämästä seikkailun, ei huomio, ei menestys, ei ulkoinen palkinto. Tehtävä tekee kantajastaan sekä voimakkaan että haavoittuvaisen, sillä hänellä on paljon menetettävänä.

Minun oli varsin helppo samastua Rolandiin, nuoreen jatko-opiskelijaan, joka löytää sattumalta kirjaluonnoksen, joka johdattaa hänet jäljittämään tutkijakollega Maudin kanssa kahden 1800-luvun puolivälin runoilijan, R. H. Ashin ja Christabel LaMotten, salaista rakkaussuhdetta. Roland istuu London Libraryssä ja British Museumin lukusalissa, minä olin koko syksyn viettänyt aikani aamusta iltaan Bibliothèque Nationaleissa, Richelieun ylimaallisen arvokkaassa tutkijasalissa, Musée d'Orsayn dokumentaatio-osastolla sekä viikonloput Centre Pompidoun kirjastossa. Jokainen tapaamani ihminen olisi voinut olla Rolandin kohtaama sivuhenkilö: ylhäiset lukusalivirkailijat, kirjavaunuja työntävät lempeät herrat, kopeat vahtimestarit (lukuun ottamatta sitä yhtä, joka hihkaisi hilpeästi aina aamuisin ottaessaan sisäänkäynnissä passini pantiksi: ”Mademoiselle Jodie Foster!”). Erona oli toki se, että kukaan ei liimautunut Rolandin kylkeen heti kun tämä käväisi savukkeella tai lounaalla, ja tiedustellut, onko hän mahdollisesti *au pair* tai muuten vain ”vapaamielinen” protestanttityttö. Eikä kukaan tunkenut peiliä hänen pitkän hameensa alle lukusalissa tai seurannut kadulla korttelikaupalla hokien *kssskssskss*. Sensellaiset

seuralaiset olivat varmasti tuttuja Maudille joka olisi osannut salamanopeasti sivaltaa jotakin hyistä.

Olin ensimmäisen tutkimustehtäväni huumassa. Niinpä *Possessionia* lukiessani 1980–1990-lukujen taitteen Pariisi ja Lontoo limittyivät, omat salonkimaalarini Stevens, Tissot ja Whistler ja Rolandin ja Maudin runoilijat sulautuivat yhteen, samoin gradun ja romaanin tapahtumapaikoille tehdyt pyhiinvaellukset, haltioitumisen hetket joidenkin kauan sitten kirjoitettujen tekstien välisen yhteyden paljastuessa välähdyksenomaisesti.

Nyt kun aloittelen *Possessionia*, tällä kertaa Marja Alopaeuksen loisteliaana suomennoksena nimellä *Riivaus* (Teos 2008), muistan yhtäkkiä koko hurmaavan analogisen maailman, jossa työskentely oli samantapaista omistautuvaa puurtamista kuin evankeliumeja kopioivilla munkeilla ja nunnilla tuhat vuotta aiemmin. Lukusaleissa kopioitiin tekstiotteita viivoitetuille arkistokortteille, joille kukin loi omat indeksointijärjestelmänsä. Tehtiin muistiinpanoja jotta mikään ei unohtuisi eikä katoaisi. Silloin tällöin saattoi tilata valokopioita, mutta se oli kallista, vei aikaa eikä kaikkea aineistoa suinkaan edes ollut lupa alistaa kopiokoneen kidalle. Ajoittain tilattuani jonkin ikivanhan pienpainatteen tai aikakauskirjan varastojen loputtomista uumenista sain tilauslomakkeeseen sutaistun salaperäisen vastauksen, jonka mukaan painotuotetta ei voitu toimittaa. Tunsin itseni avuttomaksi yksityisetsiväksi, jota kohtalo koetteli heittämällä turhauttavia esteitä tielle.

Pariisissa olin oppinut heti tavoille: ostin Clairefontainen paksuja pikkuruutuisia kierreselkävihkoja ja tein niihin vuolaasti muistiinpanoja, kirjoitin sitaatteja ja laadin ristiviittauksia. Nuo muistikirjat ovat kaikki minulla tallella. Kun suljen silmäni, muistan oman tuolloisen

käsialani, käsittämättömän siistin, kauniin ja malttavaisen. Silti olin aina menetelmällisesti jäljessä muista tutkijasaleissa istuvista opiskelijoista ja tutkijoista, joilla oli pöydällään myös irrallisia, erivärisiä paperiarkkeja ja muistilappusia ja jotka käyttivät merkinnöissään mustekynän lisäksi siroja tussikyniä ja alleviivauksia ja yliviivauksia ja koodasivat siten jokaisen merkintänsä.

Mitään ei ollut digitoitu eikä mitään voinut louhia sähköisistä tiedostoista yksittäisillä hakusanoilla. Muistiinpanoja ei tehty kannettavalla tietokoneella, eikä mitään voinut tutkijasalissa valokuvata kameralla (tai luojaparatkoon, matkapuhelimella). Tämä kaikki merkitsi sitä, että lukusaleissa istuttiin pitkään ja hartaasti lukemassa rikkumattoman hiljaisuuden vallitessa. Ei ollut oikopolkuja, ainoastaan keskittymistä.

Ei myöskään voinut tarkistaa mitään verkosta eikä etsiä sieltä tapahtumapaikkojen maisemia. Oli Rolandin ja Maudin tavoin mentävä paikalle, kysyttävä ihmisiltä, selattava vanhoja sanomalehtiä, kella-astunutta puhelinluetteloa tai karttaa. Piti tehdä kummallisia retkiä syrjäisiin kaupunginosaan tai paikkakunnille joiden olemassaolosta ei ollut vielä edellisenä päivänä kuullutkaan. Oli haahuiltava epävarmana ja puolieleksyneenä, kunnes jotakin aina löytyi, merkillinen vanha kirja, kiinnostavaan henkilöön liittyvä rakennus jota ei ollut purettu, autio museo jota ei ollut modernisoitu, vastaan tulijan kasvot jotka voisivat olla vanhasta painokuvasta, ohimennen kuultu erikoinen lausahdus joka jäi soimaan mieleen.

Yhä edelleen yhden virkkeen löytäminen on aivan tarpeeksi. Ja yhäti tunnistan jahdin erilaisten vaiheiden kiihtymyksen. Ei ole väliä, jahtaanko todellisen, dramaattisen tapahtumaketjun jättämiä

jälkiä vai sellaisia reittejä, vaikutelmia, näkymiä tai esineitä, joiden avulla yritän rakentaa mahdollisimman uskottavan sepitteellisen juonen. Lönköttelen vainukoirana ja tottelen kuuliaisesti vaistoa ja kokemusta. Toivon ja luotan saavani vihiä jostakin, joka on totta tai kuvittelemaani. Kumpaankin tarvitaan intuitiota. Aavistuksen sala-peräinen varmuus siivittää yhtä lailla seuraavaa vaihetta, tietokirjan tai romaanin kirjoittamista: onnentilaa hiljaisessa huoneessa johon jahdin tuntemukset kulkeutuvat, siilautuvat ja kaikuvat. Alkumetrieni tietämättömyyskin on nautinnollista. Byatt kuvaa Rolandin hapuilua ensimmäisen johtolangan äärellä: ”mikä sai hänet taas tuntemaan olevansa suunnattoman tietämätön ja aistimaan tutun harmaan sumun, jonka hämärässä leijui tai vilaukselta näkyi yksittäisiä kiinteitä kappaleita, kimaltavia kupoleita tai kattojen varjoja.”

*

Riivauksen juoni lähtee aikailematta liikkeelle. Hämmästyin, miten paljon huumoria siinä on. Sitä en muistanut tai nuorena tavoittanut. Byatt karrikoi ratkiriemukkaasti akateemisia sivuhenkilöitään ja viljelee kirpeää sarkasmia opinnäytteiden ja tutkimusten nimissä ja sitaateissa kuvitteellisista tieteellisistä teksteistä. Jo varsin pian Lontoosta ja Pariisista palattuani aloin itsekkin sorvilla jargonia, kieli sen verran poskessa kuin uskalsin. Nauran ääneen, kun luen Byattin lämpimän ironista kuvitteellista sitaattia trendikkästä naistutkimustekstistä, sillä muistan elävästi kuinka kahlasin Pariisista paluuni jälkeen läpi omat Luce Irigarayni ja kieli keskellä suuta referoin ja siteerasin ne opinnäytteisiini. *Touchée!*

Suomennoksen ääressä tajuan, etten lyhyellä englannillani varmasti ole joulukuussa 1990 ymmärtänyt kaikkia *Possessionin* elegantteja ilmaisuja, mutta se ei silloin haitannut. Oleskelin Lontoossa, olin miljöössä ja mielentilassa, jossa elin ja koin, söin ja join nekin adjektiivit ja idiomit, joille en tiennyt tarkkaa suomenkielistä vastinetta. Ei Byattin sanasto silti ole millään tavalla kryptistä tai kaunokirjallisuuden eliittilukijoille tarkoitettua. Minusta hän on kerronnassaan ajoittain yllättävänkin proosallinen ja jaksaa kuvailla arkisia ja banaaleja tilanteita, kokemuksia ja tunteita. Hän silmin nähden nauttii jännittävän juonen rakentamisesta, etenemisen vitkuttelusta jännitteen kasvattamiseksi, pienten vihjeiden kätkemisestä, latautuneista vastakkainasetteluista. Tätä kaikkea minä pidän lukijan johdattamisena tutkijan asemaan: juuri tuollaista tutkiminen (väitöskirjaa, tietokirjaa tai romaania varten) minun kokemukseni mukaan on.

Sillä *Riivaukseen* palatessani tajuan olevani myös koko lailla eri ihminen kuin *Possessionia* ahmiessani. Lontoossa olin kovin nuori ja varsin orpo ja hain romaanista sekä ymmärtävää ystävää että turvaa. Syksy Pariisissa oli tehnyt minusta aiempaa introverttimman. Minulla ei vielä ollut pysyvää osoitetta eikä kotia, johon palata. Ehkä siksi muistan lukeneeni tarkasti kuvaukset, paitsi kaikista tutkimiseen ja tutkimusretkeilyyn liittyvistä tapahtumaympäristöistä, myös kaikista asumuksista – vaikkapa Maudin asunnosta, ihailtavan yliopistotutkijan kodista, asujansa peilikuvasta. Ja ne vuoteet, ne minua kiinnostivat. Olin 22-vuotias, täsmälleen saman ikäinen kuin oma tyttäreni tätä kirjoittaessani.

Nyt luen aivan eri näkökulmasta, ja satunpa olemaan liki samanikäinen kuin A. S. Byatt *Possessionin* ilmestyessä. Olen juuri viimeis-

tellyt kolmannen romaanini painokuntoon ja rekisteröin *Riivauksen* äärellä kiusallisia kateuden pistoja. Tohtisinko minä kirjoittaa romaanin, jonka kumpikin päähenkilö on yliopistotutkija? Vai vaikuttaisiko asetelma heti liian akateemiselta ja automaattisesti liian pienelle yleisölle suunnatulta eli epäkiinnostavalta? En tohtisi kirjoittaa – siitä huolimatta että huomattava osa 2020-luvun suomalaisista on laatinut tai laatii elämänsä aikana erilaisia opinnäytteitä ja siten tutustuu tieteelliseen ajatteluun. Syntymäuteliaisuus on yhä useammalle, jollei ammatti, niin elämäntapa. Tiedonhaku, luotettavan faktan etsiminen, yhdisteleminen ja vertailu, on nykyään varsin tuttua puuhaa muillekin kuin tieteen tai journalismin parissa työskenteleville. Tieteellistä ajattelua tarvitaan tässä maailmassa vielä kipeämmin kuin vuonna 1990. Tieteen arvostus on uhattuna vaikka juuri tiede on ratkaisevan tärkeää ihmiskunnan tulevaisuudelle, sekä luonnontieteet että humanistiset tieteet. Siksi juuri nyt pitäisikin kirjoittaa romaaneja, joissa mukaansatempaavana teemana on rakkaus tieteeseen ja tiedon kunnioittaminen.

Luen *Riivausta comme une petite couturière*, midinetti joka tarkkailee mestarillisen vaatekappaleen materiaalia, saumoja, hihojen istutusta, kauluksen koviketta, vuorikangasta. Kaikki kiinnostaa, napinläven neulanpistoista koko vaatekappaleen yleisryhtiin ja laskeutuvuuteen asti. Paikoin Byatt selittää minusta hieman liikaa ja laatii lukijalle muistilappuja, jotka lepattavat hetken tekstin pinnassa kunnes kohautan olkiani. Byatt haluaa lukijan ymmärtävän että tämä on jossakin käänteessä saanut enemmän tietoa kuin Roland ja Maud. Muutamat huomiotani kiinnittävät piilopistot ovat siis epärelevantteja ja korkeintaan muistuttavat suvereenia romaania lukiessa, että se on älyllisen käsityön tulos. Byatt aloitti tyhjästä paperiarkista, eikä yksikään lause, kappale tai luku ole

syntynyt ilmaiseksi vaan lukemattomilla pienillä ratkaisuilla ja päätöksillä. Niillä hän haluaa vahvistaa yhteyttä lukijaan, ei vieroittaa häntä.

Huomaan pitäväni kovasti Byattin epäsuorasta tavasta luoda romaanin sisälle henkilöilleen subjektiivisia näkökulmia ilman että kertoja vaihtuu. *Riivauksen* jokainen juonen kannalta olennainen henkilö saa oman tarinansa, kuitenkin ilman minäkertojaa – Maudin tutkimuskohteen, Christabel LaMotten sanoin ”En Ensimmäisessä persoonassa – niin kuin Te ehkä tekisitte menemällä hänen sieluunsa – vaan näkemällä hänet Onnettomana Olentona, joka on Vahva ja Hauras.” Nykyhetki ja 1860-luku näyttäytyvät Byattin tarkkailijan-silmillä, joiden kaikkinäkevyys saa lukijan haukkomaan henkeään.

Riivauksessa on kutkuttavan monenlaisia tekstirekistereitä, vanhoja kirjeitä ja päiväkirjatekstejä osuvasti tavoitetulla vanhahtavalla kielellä, mutta yhtä lailla tylpän arkisia sananvaihtoja ja koomisia televisiokeskusteluja. Lisäksi mukana on todella pitkiä satuja ja kuvitteellisia sitaatteja R. H. Ashin ja Christabel LaMotten viktoriaanisista runoelmista (Leevi Lehdon taiturillisina suomennoksina), joihin Byatt on kätkenyt pieniä piilokuvia. 1800-luvun puolivälin viktoriaaninen runous tai sen pastissit eivät ole minulle läheistä aluetta, mutta nyt tiedän, että todellinen ihailija kiinnostuu siitä, mistä lempikirjailijakin on kiinnostunut. Se on eräänlaista kaukorakkautta, eläytymistä kirjailijan kiinnostuksenkohteisiin. Hyvä lukija ei pane vastaan eikä vaadi kirjailijaa kirjoittamaan omien odotustensa tai mieltymystensä mukaan. Silti mietin hieman kateellisena, hyväksyisikö minun kustannustoimittajani moiset laveat runoelmat ja sadut ilman kritiikin sanaa. Vai sanoisiko hän, että niillä aukeamilla (geneerisen) lukijan ajatus alkaa harhailla? Samaten tekstissä on siellä täällä kirjallisuus-

ja taidehistoriallisia viittauksia. Saisiko niitä olla vai pitäisikö ne selittää lukijalle samaan hengenvetoon? Vai tohtisiko ne jättää oman onnensa nojaan kuin sanaleikin konsanaan, kuin näyttämöllä lausutun sutkauksen tai uskalletun silmäniskun?

Myös toisen lempikirjailijani W. G. Sebaldin kohdalla olen joskus miettinyt, joutuiko hän aikanaan kuuntelemaan päivittelyä siitä, onko hänen käsikirjoituksensa romaani vai essee vai mikä ja voisiko sitä ylipäätään julkaista kun ei kirjastoluokituskaan ole ilmeinen. Ja miksi ihmeessä kirjaan pitäisi painaa huonosti valokopioituja kuvia, ne vain hämmentävät (geneeristä) lukijaa. Löisin vaikka vetoa, että mutinaa on kuulunut, kunnes Sebaldista tuli kulttikirjailija, jonka jäämistön jokainen teksti on pyritty julkaisemaan.

*

Byatt on varmasti ollut ammatillisesti hyvin varma otteissaan. Minä puolestani vasta haaveilen moisesta varmuudesta. Ja olen siitä itsevarmuudesta kateellinen. Ammatillisen kilpailun ja mustasukkaisuuden teema on keskeinen *Riivauksessa*, jossa tutkijat antautuvat piinallisen ja palkitsevan jännittävään kilpajuoksuun siitä, kuka ehtii ensin maaliin, kuka tekee läpimurron, kuka voittaa ja saavuttaa kuolemattoman maineen.

Isäni oli psykoanalyytikko, ja lapsuudenkodissani yksi keskeisimmistä kasvatusteeseistä oli oman kateuden tunnistaminen, ymmärtäminen ja kesyttäminen. Opimme jo aivan pieninä, että sisarkateus on luonnollinen ilmiö, mutta olennaista on oma suhtautuminen siihen: antaako sille periksi vai jalostaako siitä kehityspyrahdyksen. Sisar-

kateutta ei saa kaataa myrkyllisin sanoin tai teoin kateuden kohteen niskaan eikä kostaa tälle. Jokaisella on velvollisuus huolehtia siitä, että kamppailee itse tunteidensa kanssa ja kanavoi ne omien avujensa etsimiseen. Tämä tarjoaa lapselle yhdet avaimet tyytyväisyyteen ja onneen. Stendhalia vapaasti siteeraten ulkoiseen maineeseen ja asemaan suuntautuva kunnianhimo merkitsee sitä, että luovuttaa onnensa avaimet muiden ihmisten taskuun.

Olin siis jo tieteen ja kirjallisuuden kentälle tullessani kouliintunut tunnistamaan kateuden impulsseja sekä itsessäni että muissa. Tiesin ettei kateuden tule antaa syväjäätyä osattomuuden tunteeksi tai haluksi riistää toiselta tämän kyvyt ja menestys, vaan tunteen voi todeta ja hallita. Osallisuuden, jäsenyyden ja arvon tunteen on tultava ihmisestä itsestään, niistä hetkistä joina on ollut onnellisena työnsä sisällä kuin säveltäjä kuulokuvansa ja partituurinsa välissä.

Olen toki vuosien mittaan nähnyt lähempää ja etäämpää, miten läpinäkyviä primitiivireaktioita ammatillinen kateus aiheuttaa, samoin kuin mustasukkaisuus omaksi luullusta reviiiristä ja infantiili tarve päästä kutsuvieraslistoille ja kuviteltuun eliittiin. Pelastua unohdukselta. Silloin kollega ei olekaan ymmärrystä, yhteenkuuluvuuden ja solidaarisuuden tunnetta herättävä sisar tai veli vaan uhka raastavassa kilpailutilanteessa. Jälki on rumaa. Onneksi ylivoimainen enemmistö kirjoittavista ihmisistä pystyy Rolandin ja Maudin tavoin ojentamaan kättä toinen toiselleen ja jakamaan iloja ja suruja ammatista, joka on yksi maailman arvostetuimmista ja haaveilluimmista.

Riivauksessa ammatillinen kateus, mustasukkaisuus ja kilpailu lomittuvat toisiinsa, ja tästä hyvän ja pahan, vilpittömän ja pyyteellisen taistelusta kihoaa teoksen *suspense*. Ei ole kyse vain epämiellyt-

tävistä kollegoista vaan tieteen etiikan peruskysymyksistä. Roland ja Maud etsivät totuutta yhteisen lumoutumisen ansiosta, mutta heidän akateemisten kilpakumppaniensa motiivit ovat toisenlaisia: ne ovat keräilijän ahneutta; he tavoittelevat meriittejä, karriääriä tai taloudellista hyötyä. Kuulostaa polarisoidulta, mutta tiedemaailman todellisuudessa arvojen kontrastit ovat yllättävän kovia ja varmasti vielä paljon jyrkempiä kuin vuonna 1990. Mitä ahtaammalle yliopistolaitos ajetaan, sitä ankeampi sen ilmapiiri on, sitä tymeämmiksi sen intrigit muuttuvat, sitä kauemmaksi akateeminen vapaus ja ilo kaikkoavat. (Edustan suvussani kolmatta sukupolvea tohtorinarvoon saakka opiskelleita tutkijoita, jotka ovat valinneet tieteeseen tavalla tai toisella pohjautuvan työn akateemisen sfäärin ulkopuolella.) Yliopisto- ja korkeakoulumaailmassa on kyynisiä ja laskelmoivia ihmisiä, jotka haluavat vain kalifiksi kalifin paikalle – ja niin paljon ihan toisenlaisia persoonia, tieteilijöitä, kutsumusihmisiä. Silti edelleen löytyy yliopistopedagogeja jotka toimivat kuten Rolandin oppi-isän professori, joka ”osoitti hänelle kuinka suunnattoman, suurenmoisen ja polttavan tähdellistä Englannin kirjallisuus oli ja vei häneltä samalla kaiken uskon hänen omiin kykyihinsä tuoda siihen mitään uutta”. Opintojen jälkeen tutkimusaiheeksi valikoitui siis Maudin sanoin ”se mikä selvisi hengissä meidän koulutuksestamme”.

Riivaus todistaa lukijalleen, että oppineisuus tai sen esittely ei ole tärkeää, vaan rakkaus etsimiseen, tietoon ja tieteeseen. Vaikka tieteen maailma on rakkaustarinassa mukana, se ei tee tarinasta vähemmän viettelevää, intohimoista tai lihallista, päinvastoin. Luvassa ei ole klišeistä juonta, jossa naispäähenkilö kirkaisee jännityksen tiivistyessä ja kohottaa säiky, aneuvat kasvonsa kohti miespäähenkilöä: ”Mitä

me nyt teemme?” Byatt osoittaa, että tiedonjano on elämänviettiä, että tutkiminen on intohimoa, yhtä kuohuttavaa kuin rakastuminen ja rakastaminen. Parhaimmillaan se on samantapaista hehkovaa aivojen ja kehojen yhteensulautumista kuin onnellinen rakastelu, sen toivominen, odottaminen ja muisteleminen. Taas valkea vuode käy mielessäni. Muistanko oikein? Onko sitä olemassa?

*

Vuonna 1990 en voinut millään aavistaa, että *Riivauksen* kuvaamat kihelmöivän jännittävät löytämisen tilanteet, raastavat vastukset, vilpittömän ystävälliset auttajat, kilpailuhenkisten karreristien paha tahto, haltioittavat perille pääsemisen tunteet tulisivat sittemmin minulle tutuiksi. *Riivauksesta* tuli minulle seuraavien vuosikymmenten aikana täyttä totta, yhä uudelleen ja uudelleen, erilaisina, vuosi vuodelta yhä väkevämpinä ja monisyisempinä variaatioina. *Riivauksen* kuvaamasta seikkailusta on kasvanut elämäni laaja osallisuuden tunne. Se ilahduttaa kuin lasta, joka on otettu mukaan suureen ja tärkeään leikkiin, historian tapahtumiin:

Päivä jonka sineä ja kultaa hohtava kaunis sää täytti kaikki lapsuuden primitiiviset odotukset, ajan jolloin uusi, lyhyt muisti sanoo itselleen, että tämä on se mitä on, ja on niin ollen aina ollut ja on aina oleva. Mainio päivä nähdä uusi paikka.

Riivauksella on edelleen voimakas vaikutus minuun. Huomaan että lukiessani syke nousee aika ajoin, vaikka tiedän, mitä roma-

nissa lopulta tapahtuu. Romaanin loppurytiniä, jossa henkilöt kootaan yhteen kuin klassisessa brittidekkarissa, vaikuttaa nyt hitusen naiivilta, mutta aivan viimeisten sivujen purkautuva *dénouement* liikuttaa vielä sykkähdyttävämmin kuin nuorena. Istun sohvalla ja itken. Niistä ja mietin, itkenkö jotakin elämätöntä näissä väliin jääneissä kolmessakymmenessä vuodessa. Ei, sellaista itkun aihetta minulla ei totisesti ole. Pikemmin itken sitä, että ymmärrän ja liikutun romaanista ja sen viimeisistä sivuista enemmän kuin 22-vuotiaana.

Elämätöntä elämää ei ole, koska olen saanut tehdä lukemattomia tutkimusmatkoja sekä tietoon että fiktion, kummankin lajityypin kirjoittamistyöhön, asiaproosan ja fiktioproosan erilaisiin kieliin, molempien kerronnallisiin ja dramaturgisiin mahdollisuuksiin. En edes pysty sanomaan, kumpi on vaikeampaa tai rakkaampaa, sillä riivaus on sama, olipa lopputulos sitten tietokirja tai romaani. Tiedän, miltä tuntuu keksiä ja kehittää omasta päästä, mutta myös miltä tuntuu tehdä löytö ja mitä skuupin tajuaminen saa aikaan: ”Hän tunsu tungettelevansa, hän tunsu olevansa jonkin mielenkuohon vietävissä, ei ahneuden vaan uteliaisuuden, vielä perimmäisemmän kuin seksuaalisuus oli, hän tunsu olevansa tiedonjanon vietävissä.” Tiedän myös, miltä tuntuu pettyä, tulla petetyksi, joutua umpikujaan. Kehataan siis sanoa, että olen ollut ja olen edelleen monella tapaa Byattin jäljillä sekä tietoisesti että tiedostamattani. Kirjoittaessani olen hyvin kiintynyt arvoitusrakenteisiin koska ne vastaavat käsitystäni tieteestä, taiteesta ja elämästä. Innostun sepittämään henkilöitä ja tarinoita, joissa tieto, tiede tai tieteellinen työ näkyvät juonen tasolla vaikkapa sukututkimuksena, historian tutkimuksena, kasvitieteenä tai kokeellisena psykologiana. Finaalina tavoittelen loppuratkaisuja,

joita purkavat ja vapauttavat kokonaisen uuden maailman lukijan tajuntaan.

Kirjoittaessani *Virginie!*-teosta 2000-luvun alussa en muistaakseni ainakaan kovin tietoisesti ajatellut *Possessionia* vaikka debyyttini voisi mainiosti nähdä kunnianosoituksena Byattin mestariteokselle. Kuitenkin *Possession* oli ilman muuta jokin kirjoittamiseni hämää asuinhuone, samoin kuin Eunice Liptonin tietoteos *Alias Olympia – A Woman’s Search for Manet’s Notorious Model and Her Own Desire*, jonka olin lukenut sen ilmestymisvuonna 1992. Silloin kuten nykyäänkin sekä fakta että fiktio ovat keskustelutovereitani. Kolmas romaanini *Tulirinta* (Tammi 2020) on paluu henkilöhistoriallisen arvoitusrakenteen äärelle. Sen lähtökohtana on häkellyttävä yksittäinen löytö, jonka tein – en suinkaan viikkokausien ponnistelujen päätteeksi, vaan mukavasti kotisohvallani, täysin yllättäen, kun tein hakuja Kansalliskirjaston digitaaliseen aineistoon. Riemu oli kuitenkin vähintään yhtä suuri kuin kuukausien pinnistelyjen päätteeksi jonkin rariteetin ääressä Richelieun lukulamppujen valokeilassa, myöhemmin Tolbiacin kirjastopalatsin uumenissa Seinen rantatörmällä tai Kansalliskirjaston hurisevien mikrofilmlaitteiden äärellä. Hidas ja nopea, työvoimat ja salamaniskut, kaikki tämä on kokemukseni mukaan ollut silkkaa rakkauden ja tiedon etuoikeutta. ”Suuri tieto on suurta rakkautta”, kuten nuori kirjailija ja taidehistorian tutkija L. Onerva totesi. Mottoni jonka Roland ja Maud allekirjoittaisivat koska tahansa.

Entä se valkea vuode, löytyikö romaanista vuode jota vaellusvuosinani kaipasin, konkreettinen turvapaikka: patja jossa on jousia ja vahtomuovia ja lujaa kangasta, runko jolla patja lepää, jalat jotka kohottavat sen irti kylmästä lattiasta, pääty joka kruunaa sen. Patja ei

saa olla liian pehmeä, ei liian kova. Sopivan pulleita pieluksia on oltava vähintään kaksi. Pussilakana, johon täkki on taiteiltu, pöyhityt tyynyt liinoissaan, alulakana joka on kiristetty huolellisesti patjan reunojen yli, suoritettu ihmisen oman painon alle. Käsi, joka työntyi peitteen alle ja aisti lämmön, ymmärsi paljon myöhemmin tarttua kynään.

Silti vuode on jotakin paljon enemmän, ja sen tajuaa parhaiten, kun vuoteessa on toisen ihmisen kanssa. Vuoteen materia muuttuu arvoitukselliseksi massaksi erilaisia kosketuksia, muotoja ja lämpötiloja, joissa itse ja toinen sulautuvat toisiinsa. Sitä muistikuvieni *Possessionin* valkeaa, raikasta, lämmintä vuodetta olen etsinyt koko aikuisikäni.

Romaanissa Roland nukkuu monissakin vuoteissa, mutta mikään hänen väliaikaisista makuukamareistaan ei ole se muistamani niukka huone, vaikka epäilemättä joulukuussa 1990 lepäsin tässä:

Lakanat olivat valkoiset, ja niissä tuntui aavistus tärkkiä: hän kuvitteli, että ne tuoksuivat raikkaalta ilmalta ja jopa suolaiselta mereltä. Hän liukui niiden puhtaaseen valkoisuuteen, saksasi jaloillaan kuin uimari, antautui niiden huomaa, kellui vapaasti. Hänen harjaantumattomat lihaksensa rentoutuivat. Hän nukkui.

Sitten viimein se mielessäni ollut kohta tulee minua vastaan. Tajuan muistaneeni osittain oikein, osittain väärin, kun Roland alkaa ajatella ääneen Maudille:

”Jos tarkastelen elämäni ja millaista se on – niin todella minä haluan että – minulla ei ole mitään. Vain tyhjä puhdas sänky. Minulla on mielessäni kuva puhtaasta tyhjästä sängystä puhtaassa tyhjässä huoneessa, missä mitään ei vaadita eikä ole mitään, mitä voisi vaatia. Osittain se liittyy minun – henkilökohtaisiin olosuhteisiini. Mutta osittain se on yleispätevää. Luulisin.”

”Tiedän, mitä tarkoitat. Ei, se on liian laimeasti sanottu. Tämä on aikamoinen yhteensattuma. Niin minäkin ajattelen, kun olen yksin. Kuinka hyvä olisi, jos minulla ei olisi mitään. Kuinka hyvä olisi olla haluamatta mitään. Ja sama kuva. Tyhjä sänky tyhjässä huoneessa. Valkoinen.”

”Valkoinen.”

”Täsmälleen sama.”

”Merkkillistä.”

Sillä tuon vuoteenhan minä olen jo löytänyt.

Alice Nura

a ikamme suurimmat klassikot. Kirjallisuushistorian merkkiteokset. Mitä ne ovat? Millä perusteella ne ovat tulleet valituiksi? Onko kaanon muuttumaton, kiveen hakattu? Onko meidän hyväksyttävä, että joku on valinnut puolestamme ne teokset, jotka jokaisen tulisi tuntea, että voisi kutsua itseään sivistyneeksi?

Tässä antologiassa 20 suomalaista kirjailijaa esittelee merkkiteoksensa, joka on muuttanut heitä jollain tapaa ihmisinä ja kirjailijoina. *Suurteoksia* on kirja kirjallisuudesta, kielestä, rytmistä, surusta, tieteestä, vartaloista, työstä, rakkaudesta, muistoista, syntymästä ja kuolemasta.

Mukana antologiassa ovat Nura Farah, Koko Hubara, Katriina Huttunen, Helmi Kekkonen, Malin Kivelä, Anna Kortelainen, Essi Kummu, Sirpa Kähkönen, Merete Mazzarella, Meiju Niskala, Aura Nurmi, Ranya Paasonen, Riikka Pelo, Pirkko Saisio, Milja Sarkola, Helena Sinervo, Astrid Swan, Tiina Katriina Tikkanen, Saara Turunen ja Aino Vähäpesola.

JOAN DIDION

WWW.TAMMI.FI

84/2 ISBN 978-952-04-2232-5

Kanssi: Laura Lyytinen

